

Litteraturgranskningar

LUCAS PETTERSSON: *Information och identitet. Synen på televisionens politiska roll i Sverige och EU*. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen, 2002 (Stockholm Studies in Politics 90).

Vilken är televisionens politiska uppgift? Författaren ställer frågan empiriskt. Problemet är inte den normativt rätta uppfattningen utan vilket som är det faktiskt verksamma rättesnöret. Valet står mellan *informationskälla*, *diskussionsforum* och *kulturbärare*. Utifrån dessa tre antagna normer ger han sig själv två uppgifter. Den ena är att beskriva hur balansen mellan dem förändras i Sverige från introduktionen av rundradion på 1920-talet fram till våra dagar. Den andra är att jämföra med motsvarande förskjutning på ett överstatligt plan under en något kortare tidsperiod – från det att televisionen på 1980-talet börjar framstå som ett problem ur den kombinerade marknads- och kulturpolitikens synvinkel.

Problemet antas med andra ord vara tvådimensionellt. Dels tolkar författaren faktiskt intagna ståndpunkter som en fråga om höger och vänster. Problemet är graden av statsintervention och vad som motiverar en sådan. Hur tolkas blandekonomi och välfärdsstat, när det gäller de yttre förutsättningarna för yttrandefriheten? Dels uppmärksammar han det faktum, att makten finns på två nivåer. Den normbildning, som är av betydelse, förutsätter han, är inte bara svensk. Vilken är den unionsbindning, som vi bara marginellt kan påverka men ändå måste följa?

Materialet utgörs av det offentliga trycket. Genomgången avser utredningar, propositioner och utskottsutlåtanden i det svenska fallet liksom på motsvarande sätt grön- och vitböcker samt utskottsutlåtanden för det europeiska fallet. Med andra ord har inget arkivmaterial gått genom. Inte heller har författaren gjort några in-

tervjuer. Likaså lyser den förda debatten utanför de statliga organen helt sin frånvaro. Det centrala och mest informativa anser författaren vara hur beslutsfattarna officiellt har tagit ställning. Vad har varit möjligt att auktoritativt uttrycka vid skilda tidpunkter i Stockholm, Bryssel och Strassbourg?

Resultatet – i stark sammanfattning – är att det har skett en gradvis förskjutning från normen informationskälla till normen kulturbärare. I det svenska fallet har denna utveckling gått vägen över en växande betoning under 1960- och 1970-talen av televisionen som diskussionsforum. I det europeiska fallet är den normen mindre markerad. Där konstaterar författaren en mer direkt övergång från informationskälla till kulturbärare.

Min huvudsakliga bedömning är positiv. Detta är en väl genomtänkt och slutförd undersökning, vars resultat bidrar till diskussionen av en fråga av stort allmänt intresse. Att tänka bort inslaget av debatt, motsättningar och informella överväganden är förvisso halsbrytande. Men det låter sig uppenbarligen göras. Jag ser ingen anledning att försöka avvisa grundidén. Här finns i vilket fall som helst intressanta frågor att diskutera inom ramen för den valda uppläggningsen och utifrån uppnådda resultat.

Vad som här följer tar sikte på vidare forskning och gäller tre frågor. Kunde problemet ha ställts på ett ännu mera fruktbart sätt? Är undersökningen genomförd på bästa möjliga sätt? Hur bör resultatet tolkas med sikte på fördjupad analys?

1. Undersökningsuppgiften

Avhandlingen har två syften, skriver författaren inledningsvis (s. 5 f). ”Det ena ... är att analysera i vad mån och hur synen på televisionens politiska roll har förändrats i svensk TV-politik över tid, särskilt i ljuset av en tilltagande internationalisering ... Det andra ... är att jämföra synen på

televisionens politiska roll i EU:s och Sveriges politik.”

Frågan är vad uttrycket ”televisionens politiska roll” betyder. Vad bestämmer sig författaren för att leta efter? Om detta är han föredömligt utförlig (s. 10 f samt 60 ff). I en sammanfattande figur (s. 62) utmejslar han tre aspekter av begreppet ”roll” – övergripande funktion, programinnehåll och mediestruktur – och ”synen” tänkes kunna vara informationskälla, diskussionsforum eller kulturbärare. Läsaren lämnas med andra ord inte i okunnighet om författarens referensram. Problemet är snarare om analys-schemat är rimligt uttömmande och fruktbart.

Det är lätt att fyllas av beundran för den intuitiva klarhet och pregnans, som utmärker en sådan förstärkelse. Javisst, så här måste det vara. Med hjälp av ett sådant schema bör det gå att fånga det väsentliga. Frågan, som inställer sig efter en stunds funderande på saken, är om schemat inte är litet för bra till följd av att referensramen ligger alltför nära materialet.

När vi statsvetare gör empiriska idéundersökningar, har vi att försöka hantera ett metodologiskt Skylla och Karybdis.

Den ena ytterligheten som bör undvikas är att vi – inspirerade av ett alltför stort eget intresse för den underliggande teoretiska frågan – konstruerar ett analyschema, som tar sikte på problemet som sådant snarare än det material som skall gås igenom. Utifrån grundläggande politisk teori söker vi formulera problem, ståndpunkter och argument. Vi finner då, föga förvånande, att mycket som sägs och skrivs inte låter sig karaktäriseras med hjälp av schemat. Verkliga livets politiska aktörer tänker inte tillräckligt sofistikerat för att deras tankar skall låta sig fångas av våra elegant uppbyggda kategorier.

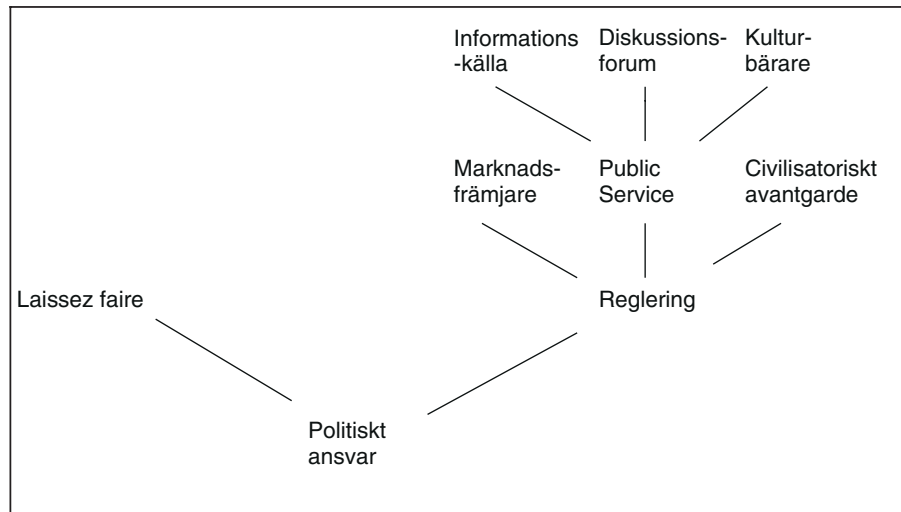
Den andra ytterligheten är att vi – utifrån en ambition att verkligen arbeta empiriskt – utvecklar våra kategorier i fullständig kontakt med materialet. De texter vi läser finner vi rimligt intressanta i och för sig och ser inget behov av att jämföra det som sägs med det som *inte* sägs. Analys-schemat avspeglar verkligheten och diskussionen framträder med hjälp av vårt induktivt konstruerade schema snyggt ordnad med hjälp av våra kategorier.

Strävan bör vara att finna en fruktbar medelväg. Schemat bör vara tillräckligt fristående från analysen för att verkligen fördjupa problemförståelsen. Samtidigt bör undersökningen vara empiriskt rimlig i den meningen att den klagör idéer, som är utbredda och verkar politiskt. I bästa fall kan en empirisk idéundersökning på det sättet fördjupa förståelsen av problemet, samtidigt som den klagör vad som inte ”bara” är idéer utan även verkar politiskt.

Författarens genomgång är framgångsrik i den meningen, att materialet låter sig beskrivas och ordnas i schemats kategorier. Min kritik är snarast att han konstruerat sina kategorier i *alltför* nära kontakt med vad som sägs i utredningar, propositioner, grönböcker och utlåtanden i Europaparlamentet. Därigenom har han kommit att bortse från synpunkter, menar jag, som faller utanför hans på empirisk grund postulerade kategorier. Är det verkligen så lyckat, frågar jag mig, att så starkt binda sig för att ”politisk” är liktydigt med ”demokratisk”? Leder det inte till en alltför långtgående begränsning?

För några decennier sedan förekom det inte sällan, att även svenska statsvetare var marxistiskt, nyliberalt och – vad den internationella politiken beträffar – realistiskt influerade. Det betydde att de inte bara läste texter från synpunkten av vad dessa formellt utsade utan också med tanke på att motsägelser och intellektuella ofullkomligheter kunde dölja underliggande motiv. Studiet av texter syftade – inom ramen för en funktionellt syftande idéanalys – till att med hjälp av textanalys försöka ”avslöja” klassintressen, egenintressen och maktpolitiska ambitioner. Vid konstruktionen av ett analyschema låg det följaktligen nära till hands att även tänka sig andra idépolitiska positioner än de öppet redovisade.

Så är det inte längre. Från att under en period ha varit i det närmaste obefintligt har intresset för *rena* idéer, sådana de faktiskt uttrycks utan alla biavsikter, vuxit lavinartat. Tänkare som John Rawls, Jürgen Habermas och Brian Barry är mönstergivande. De argumenterar i sak och bortser konsekvent från att idéer också har yttre förutsättningar och konsekvenser. Pendeln har slagit över i sin motsats. Inte bara så att intresset för *rena* idéer har vuxit lavinartat utan också så

Figur 1. TV-politikens normhierarki.

att även empiriskt arbetande idéforskare – om den här aktuella författaren – nöjer sig med att ta det som sägs på allvar och avstår från att uppmärksamma den maktpolitiska inramningen.

Nu kommer jag till min fråga. Hur försvarar författaren att han inte tänker sig mer än tre politiska roller för televisionen? Samtliga ligger inom ramen för en välfärdsstatsorienterad föreställning om intervention. Motiveringarna skiftar. Men själva grundidén om att staten bör intervensera är inte ifrågasatt. Vad händer om vi tänker oss någon som befinner sig utanför den grundläggande samsyn, som analys-schemat (s. 62) förutsätter? Vad kan människor utanför public service-samförståndet tänkas hävda om televisionens politiska roll?

Vad jag tänker mig är att den kulturella sidan av välfärdsstaten låter sig angripas utifrån två alternativa positioner utanför densamma och därmed utanför schemat. Utifrån min läsning av Anders E. Borgs bok Förmynderiets teori från 1994 bedömer jag, att denne positivt skulle vilja få sin normativa uppfattning om televisionens politiska roll benämnd *marknadsfrämjare*. Likaså har jag läst Pierre Bourdieus stridsskrift *Sur la télévision* från 1996. Analogt tror jag, att denne skulle vilja få sin kulturkonserverna – eller

om man så vill vänsteraristokratiska – position benämnd *civilisatoriskt avantgarde*.

Ett antagande om fem i stället för tre grundpositioner skulle ha vidgat författarens perspektiv. Den underförstådda teoretiska hierarkin skulle då ha tvingats upp i ljuset.

Gemensamt för de tre närmare behandlade rollerna är att de ryms inom ramen för den aspekt av den kulturella välfärdsstaten, som brukar kallas för *public service*. Massmedieföretag av det slaget arbetar utan vinstintresse i allmänhetens tjänst utan att vara vare sig marknadsstyrda eller en del av den vanliga statsförvaltningen. De är en kulturpolitisk kategori av sitt eget slag. På den näst lägsta nivån behövs begreppet *reglering* för att klargöra att det finns fler kategorier än *public service*, som inte anser televisionen vara vilken-somhelst marknadsvara. Slutligen tänker jag mig på den allra lägsta nivån ett grundantagande om *politiskt ansvar* för de förutsättningar, under vilka etermedia arbetar.

Sammanfattningsvis synes mig författaren vara alltför bunden vid grundnormen *public service*. Han tänker sig en debatt inom familjen så att säga, där några lägger mer vikt vid grundmotivet informationskälla och andra vid de båda historiskt tillkommande idealen diskussionsforum och kulturbärare. Uppläggningsen beaktar

inte att den faktiska politiska miljön kring TV-politiken också rymmer de båda positionerna marknadsfrämjare och civilisatoriskt avantgarde. På det sättet bortses från två viktiga alternativideologier, som enligt min mening inte a priori kan förutsättas vara utan betydelse för hur motivbildningen historiskt förskjuts och intellektuellt begrips. Ännu mera givande skulle undersökningen ha blivit, tror jag, om författaren valt att placera denna inom en något vidare ram av allmänföreställningar.

2. Undersökningen

Efter att ha diskuterat undersökningsuppgiften övergår jag nu till själva undersökningen. Hur sann är den bild, som tecknas av förskjutningen mellan informationskälla, diskussionsforum och kulturbärare – utan beaktande av de mer radikala alternativen marknadsfrämjare och civilisatoriskt avantgarde?

Förutom den teoretiska begränsningen till pläderingar inom ramen för *public service* tillkommer en metodologisk begränsning. Undersökningen grundas uteslutande på det offentliga trycket. Det som går igenom är utredningar, propositioner och utlåtanden. Författaren bortser från inofficiellt material i olika arkiv liksom från att intervjua och att bilda sig en uppfattning med hjälp av nyhets- och debattmaterial i tidningspressen.

Författaren kommenterar inte närmare denna metodologiska begränsning utan den får antas vara arbetsekonomisk. Det genomgångna materialet är i vilket fall som helst omfattande. Dock anar jag en tillstymmelse till principiell motivering, då författaren i förbigående (s. 28) skriver, att det intressanta är det okontroversiella. ”Vilka aktörer som för fram en viss åsikt har följaktligen varit av underordnad betydelse. Syftet ... är att visa hur olika etablerade idéer om televisionens politiska roll får olika stort genomslag vid olika tidpunkter i Sveriges och EU:s TV-politik, inte att visa vilka frågor som har gett upphov till större kontroverser.”

Detta hade varit värt en ytterligare mäska. Ty det naturliga för statsvetare av min sort är raka motsatsen. Vi är spontant benägna att uppfatta TV-frågan som föremål för en ”strid”, en ”de-

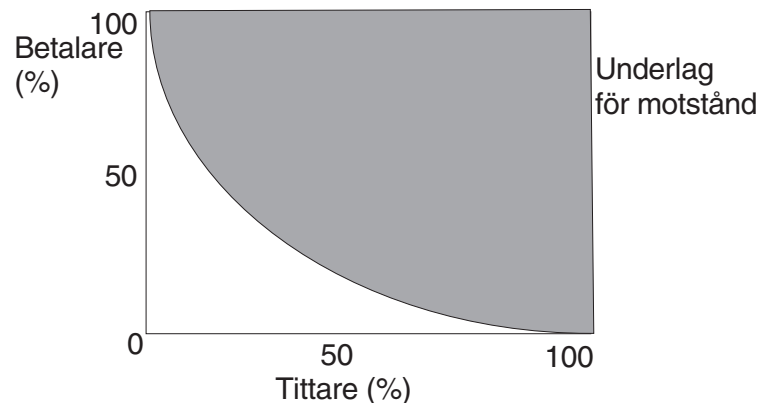
batt” eller, som ett minimum, en ”förhandling” mellan olika uppfattningar och intressenter.

Mot denna konventionella allmänföreställning ställer författaren sin idé om att man kommer sanningen närmare genom att koncentrera uppmärksamheten till strömmen av grämlerat officiella och redan sammankompromissade tankeprodukter. Denna uppfattning borde ha framställts i uttrycklig polemik. Ty den är intressant om än inte omedelbart övertygande. Skulle alltså alla de statsvetare som genom åren har undersökt ”debatter” enligt författarens mening ha varit vilsledda av sitt eget intresse för de sakfrågor de har undersökt? Eller förutsätter han ett icke redovisat avgränsningskriterium, när en inriktning på det kontroversiella är befogat respektive när det är missriktat?

Pragmatiskt har jag inte mycket att invända mot hur undersökningen är genomförd inom de begränsningar, som författaren har ålagt sig. Systematiskt och noggrant arbetar han sig igenom sitt stora material om TV-introduktionen, monopoltiden, satellitåldern och digitaleran på svensk och europeisk nivå.

Fram träder en bild av hur normen informationskälla är central under hela perioden på såväl svensk som europeisk nivå. Normen diskussionsforum, däremot, har aldrig varit helt central men betonades som ett underordnat rättesnöre förhållandevis starkt från 1965 och framåt i svensk politik samt i någon mån också av Europaparlamentet under senare tid. Den tydligaste förändringen konstaterar författaren för normen kulturbärare. Den har stärkts påtagligt under de senaste tjugo åren såväl nationellt som överstatligt.

Sammanfattningsvis har grundnormen enligt författarens mening gradvis förskjutits från informationskälla till kulturbärare. På svensk botten har förskjutningen gått vägen via 1970-talets betoning av normen diskussionsforum. På ett överstatligt plan är denna ”omväg” svår att urskilja ens i sina konturer. Men på båda nivåerna framträder normen kulturbärare allt tydligare. Resultatet strider varken mot sunt förnuft eller det genomgångna materialet.

Figur 2. Självförstörande public service [efter en idé hos Korpi 1983:194].

3. Undersökningsresultatet

Vad författaren har kommit fram till stimulerar till fortsatt forskning. Frågan är om det skulle kunna gå att få ut mera av materialet utifrån en bredare teoretisk ram och med ett större intresse för det kontroversiella och intressebetingade. Framför allt är det två saker, som jag har kommit att tänka på och som förefaller mig värda att arbeta vidare med.

Det ena som avhandlingen stimulerar till är att tänka igenom hur mediepolitiken principiellt förhåller sig till välfärdsstaten mer generellt. Vad är teorin för att försöka gå en tredje väg mellan att engagera staten som paternalistisk uppfostrare å ena sidan och som marknadsfrämjare å den andra? Hur säkerställer vi – om vi nu önskar det – att offentligt organiserade etermedia blir kulturellt nivåhöjande utan att för den skull vara förtryckande och moraliserande?

Teorin för välfärdsstaten framställs mest fruktbart som en beskrivning i termer av välfärdsprogram och mottagarhushåll. De förstnämnda kan vara oändligt många och de senare kan utgöra allt från 0 till 100 procent av befolkningen.

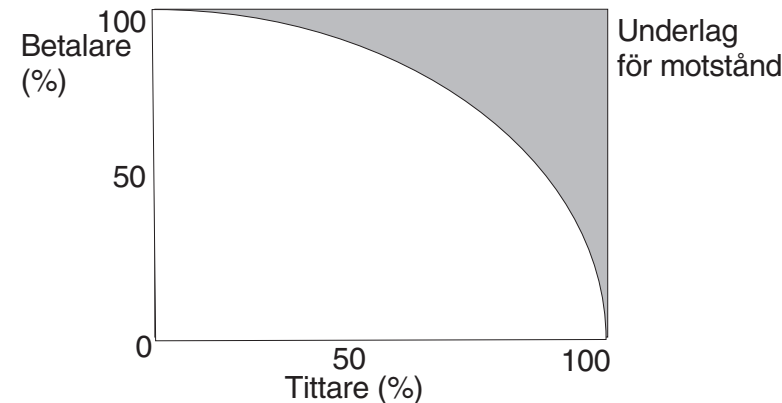
Elementet av ”höger” och ”vänster” tolkas lämpligen som en dynamisk försvagande- respektive förstärkandestrategi. Ju lägre andel hushåll som åtnjuter, tänker sig den högerorienterade, desto större blir disproportionen mellan dem som betalar och dem som åtnjuter. Effekten blir ett självförstärkande tryck i riktning mot att

minimera statens åtagande. Ju högre andel hushåll som är mottagare, tänker sig den vänsterorienterade i motsats här till, desto större blir överensstämmelsen mellan dem som betalar och dem som åtnjuter. Effekten blir ett självförstärkande tryck i riktning mot att göra verksamheten så bra som möjligt.

Båda strategierna är dynamiskt självförstärkande men för motsatta syften. För den högerorienterade är poängen, att disproportionen minimerar omfattningen (figur 2). För den vänsterorienterade är poängen, att överensstämmelsen maximerar kvaliteten (figur 3).

Public service är den mediepolitiska aspekten av välfärdsstaten. Det rör sig om en tredje väg mellan en kulturpolitisk paternalism å ena sidan och en kulturförstörande marknadsliberalism å den andra. Idén är att så stor andel av befolkningen som möjligt skall vilja se programmen och frivilligt betala licensavgiften. På de sättet fungerar public service som självförstärkande informationskälla, diskussionsforum och kulturbärare för i princip alla medborgare.

Under monopoltiden hade idén om public service teknologiskt stöd av att frekvensutrymmet inte medgav någon fri marknad. Det är först under satellitåldern på 1980-talet och digitaleran på 2000-talet, som frågan ställs på sin spets. En fortsatt analys av Bengt Göranssons och Marita Ulvskogs TV-politik tror jag skulle vinna på att låta sig vägledas av två enkla schemata, som är hämtade från teorin för den allmänna välfärds-

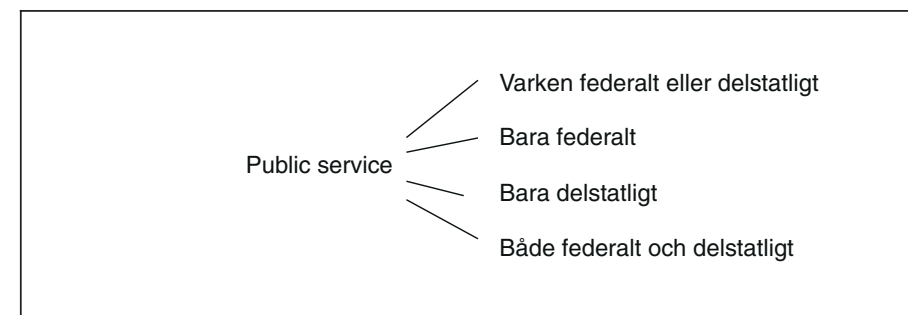
Figur 3. Självförstärkande public service [efter en idé hos Korpi 1983:194].

politiken. Den omfattade normen är en dynamiskt självförstärkande public service finansierad av frivilligt inbetalade licensavgifter. Mot denna inriktning står å ena sidan, gissar jag, de som i kulturpolitiskt offensiv anda vill släppa public service-normen för att ersätta den med normen om ett civilisatoriskt avantgarde. Å andra sidan finns de som i marknadsliberal anda vill släppa public service-normen till förmån för idén om televisionen som en annons- och prenumerationsfinansierad marknadsfrämjare.

Den andra punkt där undersökningen stimulerar till vidare forskning gäller mediepolitiken i en federal struktur. Tenderar normen att vara densamma på båda nivåerna? Är detta i så fall eftersträvansvärt eller något som bör motverkas? Om politiken antas böra vara densamma på båda nivåerna, vilken bör den i så fall vara? Logiskt kan man tänka sig fyra möjligheter enligt

mönstren både-och och varken-eller. Frågan är hur strukturen faktiskt utvecklas samt vad som går att argumentera för som den bästa kombinationen.

Här handlar det om vår egen europeiska union. Den är asymmetrisk inte bara i den meningen, att makten att besluta över marknaden är centraliserad i högre utsträckning än möjligheten att utkräva ansvar för sagda maktutövning. Den är *dubbelt* asymmetrisk (Gustavsson 2003). Ty reglerna för marknaden och marknaden fastställs utan att någon samlad europeisk valmanskår kan avsätta den ytterst beslutande församlingen. Regeringarna kan samlat föra en annan politik än vad deras väljare önskar. Vad gäller den familjenära och kostnadskrävande maktutövningen, däremot, kan regeringarna ländervis avsättas av samma väljare som berörs av den politiken.

Figur 4. Alternativ med avseende på public service i en federal TV-politik.

Mediepolitiken faller inom en gråzon. Det är en politisk definitionsfråga i vad mån den avser något kulturellt betydelsefullt med beslutanderätt för medlemsländerna. Bör den lyda under reglerna för den inre marknaden? Eller rör det sig om ländervis kulturpolitik? Det gör en viktig skillnad. Ty marknadspolitiken bestäms överstatligt av regeringarna samfällt och är bindande också för de länders befolkningar som *inte* önskar ifrågavarande marknadsreglering. Är TV-politiken att uppfatta som kulturpolitik, däremot, bestäms den av länderna var för sig.

Det är med andra ord inte givet av fördragen var gränsen mellan marknadsvaror och kulturella tjänster skall anses vara belägen. En jurist skulle säga, att saken avgörs av hur domstolen och kommissionen dömer i de konkurrensrättsliga fall som kommer upp till behandling. En statsvetare fäster sig – med en vidgning av perspektivet – vid de politiska krafter och intressen, som gör att vissa fall kommer upp till behandling och andra inte. Sålunda är det slående att public service-televisionen – med dess fundamentala brott mot konkurrensrätten i det att den är finansierad med skatter eller licensavgifter – inte har underkänts överstatligt. Det tyder på att det finns starkare krafter till stöd för public service än vad det exempelvis finns för att anlägga folkhälsoaspekter på försäljningen av alkohol.

Empiriskt är det intressanta, föreställer jag mig, en dragkamp mellan unionens kultur- och näringsministrar. De förra tenderar antagligen att vilja hävda alternativen tre och fyra. Deras kolleger inom respektive näringsdepartement samt framför allt konkurrenskommissionären i Bryssel kan antas vilja verka för det första alternativet. Det andra alternativet, public service enbart på EU-nivå, är förmodligen bara av intresse som en principiell möjlighet. Som det är i dag finns det gissningsvis inga verksamma politiker, som vill ersätta public service på delstatlig nivå med public service på federal nivå.

Normativt är det intressanta vad för slags utveckling vi önskar. Vi som på ett principiellt plan inte självklart avvisar den dubbla asymmetrin (Scharpf 1999, von Beyme 2003, Gustavsson 2003) utesluter med största sannolikhet de båda första alternativen. Att inte ha någon public service eller bara hylla den på ett federalt plan är

intressant som tankeexperiment men knappast realistisk politik. Valet står mellan alternativen tre och fyra. Räcker det med en federal marknadsfrämjare? Eller behövs även en federal kulturbärare, ett federalt diskussionsforum och en federal informationskälla?

Personligen lutar jag åt det sistnämnda, dvs det fjärde alternativet i figur 4. Men det är i detta sammanhang ingen huvudsak vad jag personligen bedömer vara mest välbetänkt. Det väsentliga är att svensk statskunskap genom Lucas Petterssons insats har begåvats med en avhandling, som har alla utsikter att fungera forskningsstimulerande. Jämförande TV-politik tror jag är en mycket fruktbar infallsvinkel, när det gäller att fördjupa förståelsen av samarbetet och samgåendet inom unionen.

Sverker Gustavsson

Anmälan bygger på min fakultetsopposition vid Lucas Petterssons disputation den 18 december 2002 vid Stockholms universitet.

Referenser

- Beyme, K von (2003). Die Asymmetrisierung des postmodernen Föderalismus, pp 239-258 in Mayntz, R. & W. Streeck (Hrsg), *Die Reformierbarkeit der Demokratie*. Frankfurt am Main: Campus Verlag.
- Borg, A E (1993). *Förmynderiets teori*. Stockholm: City University Press.
- Bourdieu, P (1996). *Sur la télévision*. Paris: Liber.
- Gustavsson, S (2003). Double asymmetry and its alternatives, pp 181-197 in Hallenberg, J., B. Nygren & A. Robertson (eds) *Transitions*. Stockholm: Department of Political Science.
- Korpi, W (1983). *The Democratic Class Struggle*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Scharpf, F W (1999). *Regieren in Europa*. Frankfurt am Main: Campus Verlag.

PETRA KRANTZ LINDGREN: *Att färdas som man lär? Om miljömedvetenhet och bilåkande*. Hedemora: Gidlunds förlag.

Petra Krantz Lindgrens avhandling handlar om bilism och bilåkande, om individers föreställning om detta och deras inställning till olika typer av politiska åtgärder för att komma till rätta med de problem som bilen antas förorsaka. Utgångspunkten för avhandlingen är att miljön är hotad på en rad punkter och att bilen och bilismen är en viktig och i sammanhanget i stor utsträckning oomstridd bov. Bilen bidrar väsentligt till utsläpp av växthusgaser, till försurningen av mark och vatten, övergödning av vattendrag, ökningen av marknära ozon, och en rad andra problem i den lokala miljön.

Författaren tar avstamp i en rad policy-dokument och utredningar, men också i propositioner och vissa lokala trafikpolitiska dokument, som alla går ut på att befolkningens bilanvändande bör begränsas och att vägen dit med fördel kan och bör ske via något som vi kan kalla för "informationsstyrning". Det antas, visar författaren, att ett effektivt medel för att styra och påverka medborgarnas bilåkande är just information. När det gäller bilåkandet handlar det om information med tvådelat budskap, att bilismen faktiskt påverkar miljön men också på vilket sätt den gör det. I dessa intentioner finns, menar författaren, ett antagande om att medborgarnas föreställning om bilen som miljöbov också påverkar deras attityder och därmed också deras beteende. T.ex. att de i stället för att ta bilen cyklar till jobbet, att de allt oftare åker buss när dom hälsar på bekanta etc. Man kan säga att Petra Krantz Lindgren ur de officiella programskrifterna tydliggör en mycket gammal tanke, från Platon, nämligen den om att människor, som i ökad utsträckning får del i "godhetens idé" också kommer att göra gott!

Det finns ett underliggande policyantagande i detta, ett sorts kausalteori, som går ut på att när människor, till följd av den information de får, i allt större utsträckning kommer att efterfråga alternativa transportlösningar kommer dessa också att utvecklas, alltså, samhällsförändring via attitydförändring. Nu är det ingen som menar att det bara skulle räcka med information, det kom-

mer också att vara nödvändigt med förbud och restriktioner. Det kan gälla allt från bilavgifter i storstädernas innerstadsområden till totalförbud eller tekniska påbud. Fast, om man skall nå det eftersträvade målet är det också viktigt att medborgarnas tilltro och stöd för åtgärderna påverkas. Tanken är alltså att om medborgarnas kunskap och föreställningar om bilismens miljöpåverkan förändras, kommer också deras stöd för allehanda politiska interventioner att öka och därmed kommer också det egna bilanvändandet att påverkas. Detta är den logik som avhandlingens problematisering bygger på.

Men, menar författaren, allt det här vet vi inte så mycket om. Vi vet helt enkelt inte om de antaganden som ett antal officiella åtgärder är grundade på är byggda på önsketänkande eller ej. Om det exempelvis är så att det faktiskt inte finns någon relation mellan vad människor har för föreställningar om bilismen och hur de väljer att färdas finns det ju heller ingen anledning att odsla tid och resurser på att försöka påverka dessa föreställningar. Det är denna, ur politisk och statsvetenskaplig synvinkel, högst relevanta fråga, som är avhandlingens huvudtema.

Frågan har inte studerats på det sätt som görs i avhandlingen och problemområdet är mycket viktigt och lämpligt att studera, inte bara beroende på bilismens miljöeffekter utan också pga. att just bilåkandet är så kopplat till livsstilen. Man kan nämligen anta, menar författaren, att åtgärder som påverkar livsstilen har svårare att få stöd och genomslag än de miljöbefrämjande insatser som inte "kostar på" lika mycket. Resultaten av Petra Krantz Lindgrens forskning har alltså implikationer för en rad andra policyområden där officiellt proklamerade lösningar medför allvarliga ingrepp, eller påverkan på livsstilen.

Dessutom har författaren tagit på sig ytterligare en uppgift nämligen att förklara hur det kan komma sig att de som är övertygade om att bilismen är en miljöbov faktiskt åker och använder bil. Hur får de "ihop det" i hjärnan, som författaren uttrycker saken.

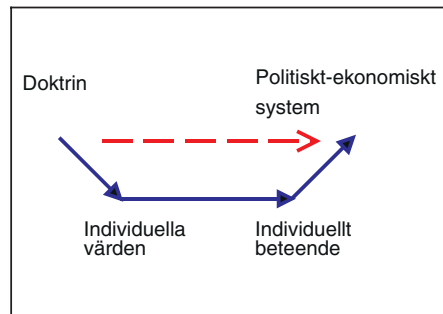
Avhandlingen bygger på en enkätundersökning som omfattar 2000 respondenter och halvstrukturerade intervjuer med 15 icke slumpmässigt utvalda personer. Den behandlar två frågekomplex:

1. "Relationen mellan svenska folkets föreställningar om bilismens miljöpåverkan och deras transportbeteende samt relationen mellan samma föreställningar och attityden till olika politiska åtgärder för att minska bilismens miljöpåverkan" (sid. 17)

2. "Vilka föreställningar använder de som är miljomedvetna och ändå åker bil för att motivera att inkonsistensen mellan deras föreställningar om bilismens miljöpåverkan och det egna bilåkandet är förståelig och acceptabel?" (sid. 20)

För dessa två uppgifter används en typ av teorbildning, som knappast hör till standarduppställningen inom den statsvetenskapliga forskningen. För det första frågekomplexet – relationen mellan föreställningar, attityder och beteende (det som i avhandlingen kallas konsistenshypotesen) använder sig författaren av socialpsykologisk teorbildning med rötter i en mycket livaktig disciplinutveckling som framför allt ägde rum i det tidiga 1950-talets USA. "Expectancy-value"-modellen (med referens till Martin Fishbein) och "Information integration"-teorin (med referens till Norman Anderson) stipulerar att en människas attityd till ett objekt motsvarar summan av de förväntade värdena hos objektets attribut. Omsatt i avhandlingens kontext handlar det om vilka egenskaper som människor bedömer att bilismen har och hur de i så fall värderar dessa. Om man kombinerar det hela med en annan socialpsykologisk teori, "Theory of reasoned action" (med referens till Ajzen & Fishbein), får man enligt Krantz Lindgren stöd för den logiska kedja, som används för att strukturera avhandlingens frågor och hypoteser: Föreställning = attityder = avsikt = beteende.

För den andra frågan, den om hur bilåkande miljövänner "får ihop det", stöder sig författaren på en annan mycket inflytelserik, och intuitivt lättförståelig teori, Leon Festingers kognitiva dissonanstheori. Den går ut på att vi människor helt enkelt mår bättre om det råder en sorts balans mellan vad vi gör, den kunskap vi besitter och de åsikter och värderingar vi har (*konsonans*). Om man t.ex. åker omkring i en stor och bensinlukande bil utan katalysator samtidigt som man vet att bilismen är en stor miljöbov, kan man anta att *dissonans* råder. För att klara detta (att få "ihop det" i huvudet), kan dissonan-

Figur 1. Makro-mikro-makro-problemet (efter Coleman, 1986: 1322).

sen reduceras med diverse kognitiva trick. Det är detta som avhandlingens andra del går ut på att kartlägga. Författaren menar att denna del av avhandlingen framför allt är att betrakta som hypotesgenererande. Det är också här som avhandlingen är mest innovativ och intressant.

I sin avhandling gör Krantz Lindgren något som är mycket intressant i en politisk och statsvetenskaplig forskningskontext. Hon bryr sig om *individen*, hennes värden, attityder och till dessa kopplade beteende. James Coleman har i en rad inflytelserika texter diskuterat det s.k. "makro-mikro-makro-problemet" (figur 1). En av grundtankarna är att varje doktrin för att kunna manifesteras på systemnivå – vare sig det handlar om protestantismen, som är Colemans exempel, demokrati eller trafikmiljö – måste ta "omvägen" över individuella värden och till dem knutna beteenden. Någon demokratisk genväg från doktrin till system finns inte, något som bland andra Robert Putnam (1993) visat på ett övertygande sätt. Det är egentligen detta problem som Petra Krantz Lindgren belyser.

I vilken utsträckning är det alltså möjligt att via trafikpolitiska doktriner, påverka attityder, värden och beteenden för att därigenom skapa ett miljömässigt bättre samhälle? Författarens slutsats är att detta nog inte är så enkelt inte ens om individerna faktiskt delar de föreställningar som policy-intentionerna bygger på, t.ex. att bilismen är en miljöbov och att bilanvändandet bör begränsas.

Avhandlingens är uppdelad i två delar. Den första, "Konsistens eller ej", som i stort omfattar

resultatet av enkätundersökningen innehåller fyra kapitel. Här redovisas de teorier jag talat om men här får vi också veta vad författaren menar med de begrepp, som är centrala i avhandlingen: "föreställningar om bilismens miljöpåverkan", "attityder till trafikpolitiska åtgärder" respektive "transportbeteende". Därefter undersöks vilka föreställningar om bilismen som svenska folket har. Vad, och vilka miljöproblem orsakar enligt respondenterna bilismen och hur allvarlig bedöms denna påverkan vara? Man kan säga att kapitel två, som det handlar om, ger en översikt över hur svenska folket fördelar sig på en rad av avhandlingens centrala variabler, vilka föreställningar och trafikpolitiska attityder de har, hur de ser på diverse politiska interventioner och hur de färdas, dvs. deras transportbeteende. I kapitlet tillhandahålls också ett underlag för några av de index som används i den efterföljande analysen. De kausala samband som antas kan, som alla forskare vet, påverkas av en rad andra faktorer, som så att säga stör bilden, t.ex. huruvida personen i fråga faktiskt har tillgång till bil, om hon har körkort etc. Också detta diskuteras med utgångspunkt i det empiriska materialet. Exempelvis kön och inkomst kan antas bidra både till vilka föreställningar och attityder man har och hur man reser. Författaren testar också en rad andra variabler men slutsatsen blir att just kön och inkomst tycks vara särskilt fertila variabler, i den meningen att de varierar både med studiens oberoende (föreställningar & attityder) och beroende variabler (hur man färdas).

I den första delen av avhandlingen redovisas den del av undersökningen som handlar om i vilken utsträckning människors föreställning om bilismens miljöpåverkan påverkar deras syn på trafikpolitiska åtgärder. Huvudresultatet är att *ju allvarligare miljöproblem man upplever* desto positivare är man till åtgärder, och desto osannolikare är det att man åker bil i olika sammanhang. Krantz Lindgren visar också att miljömedvetenheten påverkar huruvida man faktiskt har bil eller inte, något som förstås påverkar ens färdssätt (dock inte för alla typer av resor, t.ex. inte fritidsresor, där miljömedvetenheten inte tycks spela någon roll). Författaren konstaterar sammanfattningsvis att människors föreställningar om

bilismens miljöpåverkan påverkar både deras trafikpolitiska attityder och deras färdssätt.

Men, bilden är förstås inte så entydig, som man kanske kan föreställa sig. Finns det, frågar sig författaren, grupper, som i större utsträckning lever som de lär (dvs. konsistenshypotesens regel respektive undantag)? Detta antas påverkas av (1) vilka möjligheter man faktiskt har att resa "alternativt", bostadsort, hemmavarande barn etc, (2) förtroendet för andra, dvs. hur man tror andra gör samt (3) hur man uppfattar relevansen i de trafikpolitiska åtgärderna. Författaren visar att vissa grupper av människor är mer benägna att låta sina föreställningar styra attityder och hur de åker. En skillnad stad–landsbygd finns liksom mellan dem som är informerade om den politiska debatten och dem som inte är det. Dock går det inte att uppvisa något stöd för hemmavarande-barn-hypotesen och inte heller de hypoteser som handlar om förtroende.

Avhandlingens andra sektion fokuserar frågan om de gröna bilåkarna. Författaren inleder med konstaterandet att även om konsistens kan påvisas, tycks faktiskt också inkonsistens vara tämligen vanlig. Denna inkonsistens analyseras med hjälp av Festingers kognitiva dissonanstheori. Till detta behövs ett antal "gröna" bilister som uppvisar en rad olika egenskaper, annat än att de är just gröna och åker bil. I denna del av undersökningen tillämpas alltså något som brukar kallas teoretisk sampling där varje person (totalt 15 personer) utgör case som tolkas inom ramen för den i förväg uppställda teorin (den om olika sätt att reducera kognitiv dissonans). Denna del av avhandlingen har en uttalad hypotesgenererande ambition. För detta behöver man inte ett representativt urval av respondenter utan snarare maximal variation. Man kan, enl. Festinger, tänka sig tre principiellt olika sätt att "få ihop det" i hjärnan, dvs. sätt att reducera dissonans.

1. Man kan öka andelen konsonanta element (man överbetonar det som stämmer).

2. Man kan minska betydelsen av det dissonanta (t.ex. hävda att det inte är så viktigt eller betydelsefullt, man förringar det dissonanta).

3. Man kan slutligen tillföra något kognitivt element så att det hela går ihop (man för in ny information som "löser" problemet).

Författaren redovisar och kategoriserar de dissonansreducerande mekanismer hon hittar bland sina intervjupersoner. Här, till skillnad från den föregående analysen, tillämpas ett induktivt förfaringssätt. Resultatet av analysen visar att vi människor tycks vara ganska påhittiga. Ur sitt 300-sidiga intervju-material vaskar författaren fram, och fastställer, ett antal kategorier av resonemang. Huvudkategorin (I) *Det finns goda skäl att ta bilen* sönderfaller i två underkategorier: a) *det finns inga alternativ*, b) *bilen är bättre än de andra färdssätten*.

Den andra kategorin av dissonansreducerande föreställningar (II) kallar författaren *Ursäkterna*. Skillnaden mellan kategori I och II är att ursäkterna inte ensamma kan klargöra varför det framstår som acceptabelt att man faktiskt åker bil. Också denna kategori kan uppdelas i underkategorier: a) *konflikten är inte så allvarlig* b) *det egna åkandet är eg. inte så farligt*, c) *det är inte mitt fel*, d) *man löser inte problemet genom att köra mindre*. Därefter infogas de identifierade kategorierna i den teoretiska analysramen, dvs. Festingers teori. Det visar sig då att alla de tre mekanismer, som teorin stipulerar, återfinns bland de kategorier (dvs. resonemang) som de 15 gröna bilåkarna förträder. Det finns en systematik i svaren på så sätt att respondenterna kan indelas i två grupper *bilkritiker* och *bilförespråkare* där bilkritikerna faktiskt inte tycks vara så benägna att försvara sitt bilåkande, något som är tämligen överraskande. Bilförespråkarna däremot uppvisar en stor bredd av ursäkter.

Sammanfattningsvis visar Krantz Lindgren att svenska folkets föreställningar om bilismens miljöpåverkan faktiskt har betydelse både för attityder till trafikpolitiska åtgärder och för valet av färdssätt. På frågan om det skulle kunna löna sig att informera mera ges ett tämligen mångfacetterat svar. En offentlig miljöupplysare (dvs. en person som med miljöargument strävar efter att påverka sättet att färdas) bör på basis av avhandlingens resultat åtminstone dra fyra slutsatser menar författaren. Jag har för tydlighetens skull spetsat till dem något:

1. Satsa framför allt på att söka påverka arbetsresorna.
2. Satsa inte så mycket krut på att försöka få folk att avstå från bilen för fritidsresor.
3. Ta hänsyn till att miljöinformation bara har ef-

fekt om det finns alternativ. 4. Tänk på att resultatet är störst bland dem som redan hänger med i debatten, därför bör frågorna tydliggöras i denna.

Huvudslutsatsen är dock att man inte bör ha så stora förhoppningar om att ökad information skulle göra saken så mycket bättre. Kanske kan den förhindra att det blir sämre? Trots allt är det *"en tämligen stor andel av svenska folket vars föreställningar om bilismen inte kan bli särskilt grönnare än vad den eg. är"* (sid.186). Utrymmet för påverkan är alltså tämligen begränsat.

När det gäller de gröna bilåkarna och deras sätt att rättfärdiga, eller ursäkta, sitt val av transportmedel kan konstateras att författaren identifierat och funnit ett system i resonemangen. Hon avslutar sin avhandling med att påstå, eller fråga sig, om det inte också finns ett sorts politisk dissonans i form av dubbla budskap, som möter medborgarna. Exempelvis byggs ju hela tiden vägnätet ut (man underlättar för bilismen) samtidigt som t.ex. höjningar av bensinskatt sägs sträva till att minska bilåkandet. Detta är dubbla budskap, avslutar författaren, och därför kan man kanske inte förvänta sig att vi skall tro att miljöåtgärder alltid är motiverade av just miljöskäl.

I sin avhandling avhandlar Petra Krantz Lindgren ett intressant och politiskt mycket relevant ämne. Detta gör hon på ett ytterst förtjänstfullt sätt. Det är också så att en beslutsfattare skulle kunna ha direkt nytta av de resultat som läggs i dagen, något som inte alltid är fallet med statsvetenskapliga arbeten. Avhandlingen är välskriven och metodologiskt driven, med en blandning av kvantitativa och kvalitativa metoder. Avhandlingens problematisering är idérisk och författaren uppvisar ett modigt angreppssätt på så sätt att hon vågar luta sig mot icke-konventionell teori men också att hon explicit behandlar trafikpolitikens "individnivå". Samtidigt har dock detta sina nackdelar.

Avhandlingens resultat och resonemang är i mycket liten utsträckning förankrad i statsvetenskaplig teoribildning. Exempelvis utreds olika typer av föreställningars koppling till huruvida man åker bil eller väljer något annat färdmedel, liksom också dessa föreställningars koppling till synen på trafikpolitiska åtgärder, men *inte* synen

på de trafikpolitiska åtgärdernas koppling till det faktiska trafikbeteendet, dvs. om man åker bil eller inte. Författaren diskuterar heller aldrig sin syn på trafikpolitiken som policyområde. Detta är synd, bl.a. därför att den socialpsykologiska teoribildning, som används i avhandlingen, varit mycket inflytelserik inom policyforskningen, inte minst när det gäller förutsättningarna att implementera olika typer av policyprogram (jfr. Provan & Milward, 1995; Carlsson, 2000a, 2000b).

På sid. 40 redovisas ett mycket intressant resultat, som tydligt indikerar att ett policyområde, som trafikpolitiken, är mer komplext än vad avhandlingens problematisering indikerar. Det framgår här att stora grupper av människor är positivt inställda till att förbjuda bilar i storstädernas cityområden. Däremot är de negativt inställda till att endast tillåta elbilar, eller att införa kilometeravgifter i samma områden. Detta är i någon mening ologiskt; trots allt är ju de senare två begränsningarna ett mindre ingrepp än att totalförbjuda bilar i cityområden. Det tycks alltså inte enbart handla om att begränsa bilåkandet. Resultatet antyder att det måste ske på ett "rättvist" sätt.

Jag tror att en bra avhandling hade blivit ännu bättre om författaren hade tagit sin utgångspunkt i den nya policyforskningen och därvid exempelvis inkluderat legitimitetsteori (jfr Beetham, 1991). Då hade författaren ännu bättre kunnat nyttja sitt rika material till att diskutera och dra generella slutsatser om de samtida förutsättningarna för "auktoritativ värdefördelning genom offentlig maktutövning" (Lundquist, 1993:29).

Lars Carlsson

Referenser

- Beetham, D. (1991) *The Legitimation of Power*. Atlantic Heights, NJ: Humanities Press International
- Carlsson, L. (2000a) Non-Hierarchical Evaluation of Policy. *Evaluation*, 6(2), s 201-216.
- Carlsson, L. (2000b) Policy Networks as Collective Action. *Policy Studies Journal*, 28(3), s 502-520.

Coleman, J. S. (1986) Social Theory, Social Research and a Theory of Action. *American Journal of Sociology*, 91(1), s 1309-1335.

Lundquist, L. (1993) *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur.

Provan, K. G. & H. B. Milward, (1995) A Preliminary Theory of Interorganizational Network Effectiveness: A Comparative Study of Four Community Mental Health Systems. *Administrative Science Quarterly*, No 40, s 1-33.

Putnam, R., Leonardi, R., & Nanetti, R. Y. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton, NJ: University Press.

HENRIK BERGLUND: *Hindu Nationalism and Democracy*. Stockholm 2000: Department of Political Science.

Henrik Berglunds doktorsavhandling *Hindu Nationalism and Democracy* behandlar en av de mest centrala politiska förändringarna under det senaste decenniet i världens största demokrati: framväxten av ett hindunationalistiskt parti som en av de dominerande politiska krafterna. Från att ha varit en ganska marginell företeelse i mitten av 80-talet har *Bharatiya Janata Party*, BJP – "Indiska folkpartiet" – vuxit från två mandat i Lok Sabha, det nationella parlamentet, till att efter valet 1999 inneha premiärministerposten och vara det dominerande partiet i regeringskoalitionen. Det är den historiska bakgrunden till detta och den sköra balansen detta hindunationalistiska parti har till demokratin som utgör kärnan i Berglunds avhandling. Med en befolkning på en miljard, en växande ekonomi och atombombkapacitet är det naturligtvis av intresse långt utanför seminarierummen om ett av Indiens dominerande partier bäst liknas vid ett kristdemokratiskt CDU, ett populistiskt FPÖ eller ett fascistiskt parti. Därom tvista de lärde.

Sammanfattning

Avhandlingen befinner sig i en bred, internationell diskussion kring en fråga som speciellt efter 1989 blivit central i många länder: Hur bör demokratin utformas i ett mångkulturellt samhäl-

le? Vilka rättigheter och skyldigheter har minoritets- eller majoritetsgrupper i samhällen präglade av starka subnationella identiteter. Det kan gälla religiösa grupper i Indonesien, Nordirland, Algeriet, eller Bosnien; språkliga grupper i Kanada, Belgien, Estland, Finland eller Nigeria; regionala grupper i Storbritannien, Spanien, Ryssland, eller Angola. Kort sagt, diskussionen om det som numera ofta har den generella beteckningen etniska identiteter gäller de flesta länder i världen. Exempelen visar att mångkulturella – plurala – samhällen finns både bland i- och u-länder och bland samhällen i djup konflikt och i fredlig samlevnad.

Ett konstaterande av sådana ”etniska” identiteter eller konflikter bör hållas isär från hur de ska förklaras. Det är nog idag få forskare som ansluter sig till det som ibland blir medias förklaringsmodell – primordialism, dvs. närmast medfödda egenskaper och konfliktbenägenhet med andra grupper. Istället är de vanligaste förklaringarna endera intressepolitik eller ”politisk ingenjörskonst” ofta kallad instrumentalism. Krav på större självständighet eller autonomi i Skottland, Quebec eller Sydindien är förmodligen bra exempel på identitetskonflikter som följd av breda gruppers intressekrav. Men exemplen är också många på där regionala eliter för sin egen vinnings skull har ”etnifierat” en gruppolikhet. Dvs., ett sätt att vinna makt, t.ex. i val, är att ”konstruera” en etnisk konfliktlinje där ingen tidigare funnits eller där den förut uppfattades av de flesta som en konflikt mellan över- och underklass, mellan stad och land eller mellan olika yrkesgrupper. En strategi från en karismatisk ledare eller ett parti kan idag vara att omdefiniera sådana konflikter i etniska termer – en strategi som kan vara mycket framgångsrik inte minst i situationer där klyftorna överlappar och förstärker varandra.

Indien är ett mycket väl valt exempel för att studera demokrati och mångkulturalism. Demokratien är med över 50 år på nacken förhållandevis gammal och väletablerad i landet. Indien präglas också av starka gruppidentiteter – i stort sett av alla sorter: språk, region, kast, religion. Berglund har valt att fokusera på den klyfta som nog är allra viktigast – skillnaden mellan hinduer och muslimer. Den är viktigast för att skillna-

den har direkt politiska uttryck, grupperna finns över hela landet och tillsammans representerar hinduerna med ca 80 % eller 800 miljoner och muslimerna med ca 12 % eller 120 miljoner nästan hela befolkningen.

Den fråga Henrik Berglund ställer i sin avhandling är: ”How does the ideology of the Bharatiya Janata Party relate to the practice of secular democracy in India? What is the Hindu nationalist solution to the problem of conflicting majority and minority rights?” (s. 2). Han söker att besvara frågan genom tre linser, eller infallsvinklar. Dels ger avhandlingen en historisk överblick över hindunationalismens ideologiska rötter och framväxt under fr.a. 1900-talet. Dels studerar Berglund två konflikter mellan hinduer och muslimer: Shah Bano och Babri Masjid-Ramjanmaboomi. Den muslimska kvinnan Shah Bano stod mitt i en konflikt om det ska finnas en speciell lagstiftning (civil code) för muslimer eller inte. Babri Masjid är en konflikt huruvida ett hinduiskt tempel eller en muslimsk moské ska vara byggd på en viss plats i Ayodhya i norra Indien. Konflikterna är väl valda eftersom de spelat en mycket stor roll i indisk politik under det senaste decenniet och eftersom båda tämligen entydigt rör relationen mellan hinduer och muslimer och är *nollsummespel*; det den ena gruppen vinner förlorar den andra. På ett intressant sätt relaterar Berglund dessa konflikter till den sentida diskussionen inom politisk filosofi mellan liberaler och kommunitärer.

Berglund menar och visar på att BJs hindunationalism har tre källor eller rötter: klassisk hinduism, hindureformation under 1800-talet och modern nationalism under 1800- och tidigt 1900-tal. Den politiska hinduismen söker knyta an till och få stöd från den klassiska hinduismen. Redan här uppstår ett problem – eller en politisk fördel, beroende på hur man ser det. Problemet består i att ingen riktigt vet vad hinduism är för något. Vi tänker det naturligtvis som en religion. Men ordet hindu finns ingenstans i deras klassiska texter. Istället är det en beteckning perserna gav på folken som levde öster om floden Indus. Många hinduer och forskare betonar att hinduismen inte ska ses som en religion utan en kulturtradition och ett filosofiskt system där begreppet *dharma* (ungefär plikt) i stället för en viss

religiös tro är det centrala. Det är också vanligt att påpeka att en hindu *fundamentalism* vore en *contradictio in adjecto* eftersom hinduismen saknar fundament: den har ingen motsvarighet till Bibeln, Tora eller Koranen; den har heller ingen prästerlig hierarki motsvarande dessa andra religioner, och det råder oenighet bland hinduer om vilka som är de viktigaste gudarna och pilgrimsplatserna.

På olika sätt påverkade av européer började en hinduisk reformation under 1800-talet. Personer som Ram Mohan Roy, Dayanda Saraswati, Swami Vivekananda och organisationer som Brahma Samaj, Arya Samaj och Ramakrishna Mission var centrala i denna strävan att stärka och delvis reformera hinduismen. Men framväxten av en hindunationalistisk rörelse påverkades också av direkt politiska händelser. Sepoyupproret 1857 var den första större revolten mot engelsmännen (som bl.a. ledde till att den koloni som ditintills varit ägd av ett privat företag, the East India Company, nu övertogs av den brittiska kronan). Kongresspartiet bildade redan 1885 och den ”europeiska förlusten” i rysk-japanska kriget 1905 stärkte de nationalistiska krafterna och strävandena.

En ”proto-Hindu nationalism” växte runt sekelskiftet 1900 inte minst i provinserna Punjab, Bengalen och Maharashtra. Män som Lala Lajpat Raj, Aurobindo Gosh och Bal Gangadhar Tilak var påverkade även av kulturnationalistiska idéer från Europa och övertygade om att det fria Indiens kulturella bas måste vara hinduismen. Delvis fanns denna strömning inom det politiskt dominerande Kongresspartiet men huvudsakligen bildade den egna organisationer. *Hindu Maha Sabha* bildades i Punjab 1907, på nationell basis 1915 och blev politiskt parti 1937. Den idag mest kända organisationen, *Rashtriya Swayamsevak Sangh*, RSS, bildades i Nagpur 1925 på initiativ av brahminen Keshav Baliram Hedgewar (god vän med Savarkar, efterträddes av Madhav Sadashiv Golwalkar).

År 1923 lanserades V D Savarkar begreppet *Hindutva* i en bok med samma namn. Boken är en uppmaning till hinduisk enighet och handlar enligt Berglund till stor del om begreppet hindu. Savarkar lanserar hindutva-ideologin som en reaktion på hundratals år av utländskt förtryck

men även på splittring bland hinduerna. Den vaghet eller dubbeltydighet i termen ’hindu’ som jag nämnde ovan verkar återfinnas hos Savarkar. Å ena sidan ses den hinduiska identiteten som en ”reaction against the Muslim threat” (s. 72) och att ”Indian Christians and Muslims cannot be regarded as Hindus” (s. 73). Å andra sidan hävdar Savarkar att hindu historiskt sett har refererat till ”the inhabitants of a specific geographical entity, covering the whole South Asian peninsula” (s. 69 f). Berglund kommenterar att ”Savarkar does not make any distinct difference between being an Indian, a Hindu or a follower of Hindutva” (s. 73). En annan viktig text, *Bunch of Thoughts*, skriven av Golwalkar och publicerad 1966 var starkt inspirerad av Savarkar och hade i stora delar samma budskap.

Hindunationalismen efter 1947

Med en vårdslös formulering skulle man kunna säga att hindunationalismen drabbades av ett bakslag när brahminen och tidigare RSS-medlemmen Nathuram Godse mördade Mahatma Gandhi 1948. Följden blev bl.a. att RSS blev förbjudet under drygt ett år. Men 1951 bildades partiet *Bharatiya Jana Sangh*, en föregångare till BJP som var ideologiskt influerat av RSS och Savarkar men med ett första manifest som var ”quite moderate” (s. 89).

Kriget mellan Indien och Kina 1962 har betraktats som en vattendelare genom att det stärkte känslor av indisk nationalism och sammanhållning. Kriget kom också att förstärka hinduisk stolthet och samhörighet. 1964 bildades en av de organisationer inom *sangh parivar*, som den hindunationalistiska rörelsen ibland kallas, som kommit att inta en av de mer starka eller extrema positionerna – *Vishva Hindu Parishad*, VHP. VHP ska vara öppen för alla kaster och dessutom ägna sig åt mission. En av deras strategier var att vända sig till heliga män, s.k. *sadhus*. VHPs ungdomsorganisation kallas *Bajrang Dal*.

Efter undantagstillståndet 1975-77 bildades Janata-alliansen bestående av de flesta partier i opposition till Indira Gandhis Kongressparti. Janata-partiet vann valet 1977 stort men förlorade lika stort 1980. Efter valnederlaget bildades

Bharatiya Janata Party och Vajpayee – Indiens nuvarande premiärminister – valdes till partiledare. BJPs första val 1984 slutade i ett katastrofalt valresultat – endast två mandat i parlamentets underhus *Lok Sabha*. Men valet 1984 berodde mycket på den sympativåg som mötte sonen Rajiv Gandhi när han hade ersatt sin mor Indira som mördats i oktober samma år av sin sikhiska livvakt. Bakgrunden till mordet – Indira Gandhis stöd till den sikhiske extremisten Bhindranwale, militärens stormning av sikhernas Gyllene Tempel, den sikhiska livvaktens mord och pogromerna mot sikher i Delhi – ingick och ledde till en process av ”kommunalisering”¹ av politiken som BJP kom både att gynnas av och aktivt dra nytta av. Andra viktiga faktorer under 80-talet som bidrog till hindunationalismens och BJPs framgångar var, förutom Kongresspartiets tilltagande ”kommunalisering”, Ayatollornas revolution i Iran 1979 och muslimsk fundamentalism i Indiens närområde – inklusive sovjetiska områden som sedan fick självständighet.

Hela denna utveckling kom till stor del att fokuseras kring konflikten om Babri Masjid – Babri-moskén – i staden Ayodhya i delstaten Uttar Pradesh i norra Indien. Moskén byggdes 1528 på order av den första Moghul-kejsaren Babur – *ovanpå* ett hinduiskt tempel byggt vid guden Rams födelseplats, har vissa hinduer hävdade i olika omgångar sen åtminstone 1853. RSS och VHP hade 1984 krävt att ett tempel skulle (återupp)byggas på platsen. Några år senare, 1989, började VHP en kampanj för att bygga ett tempel. Kampanjen skulle nästan ha kunnat utformas enligt senaste amerikanska kampanjmetoder (den kanske var det?): tegel för tempelbygget tillverkades över hela landet, välsignades av hinduiska präster och transporterades i processionser till Ayodhya. Berglund påpekar att dessa processioner användes både före att förstärka lojalitet bland hinduerna och antipati gentemot muslimerna.

Den 6 december 1992 stormades moskén och den revs i stort sett till grunden av tusentals hindufanatiker. Stormningen ledde till en av de allvarligaste politiska kriserna i det moderna Indiens historia med upplopp på ett flertal platser i landet och uppskattningsvis 1200 dödade.

Tabell 1: Valresultat för BJS och BJP

	Procent	Mandat i Lok Sabha
1952	3	3
1957	6	4
1962	6	14
1967	9	35
1971	7	22
1977	41	298
1980	19	31
1984	7	2
1989	12	85
1991	20	120
1996	20	161
1998	26	179
1999	24	182

Kommentar: Siffrorna refererar till resultaten för *Bharatiya Jana Sangh* 1952-1971, till *Janata-alliansen* 1977 och 1980 samt till *Bharatiya Janata Party* 1984-1999. Notera också att antalet platser i underhuset utökades under perioden från 489 till 542.

Utveckling speglas i termer av valresultat i tabell 1 (som tyvärr inte finns i Berglunds avhandling).

Redogörelsen ovan bygger till stora delar på Berglunds avhandling. Jag har ingen invändning mot hans beskrivning av hindunationalismens ideologiska rötter och BJPs framväxt. Tvärtom. Frågan är i stället om kap. 3 och 4 (50 sid.) tillför någon ny kunskap eller någon ny tolkning? Frågan är motiverad inte minst mot bakgrund av hur mycket som skrivits om detta under de senare åren. Kathinka Froystad (2000) som disputerade veckan innan Berglund på en doktorsavhandling om hindunationalism i antropologi i Oslo skriver att det har publicerats mer än 50 böcker om hindunationalismen sen 80-talet.² Det är onekligen lite illvilligt att kräva detta med tanke på hur vanligt – trots söndagsförkunnelsen – det är i statskunskap och mycken annan samhällsvetenskap med återbruk; att vi helt enkelt berättar i våra böcker och artiklar vad andra forskare redan har skrivit. Trots – eller just därför – kan man vända på det och vara kritisk mot denna (o)vana.

Jag tror, eller skulle vilja hävda, att i den utsträckning Henrik Berglunds doktorsavhand-

ling misslyckas med att förse forskningen med ny kunskap eller nya tolkningar så beror det till stor del på en alltför allmän eller vag frågeställning (jfr ovan). Med den kunskap vi har om Indien, om etniska relationer och den teoriutveckling som trots allt sker inom samhällsvetenskapen så menar jag att avhandlingen hade kunnat ge ett betydligt intressantare inlägg med en mer preciserad och mer teoranknuten frågeställning. Nedan ska jag försöka ge ett sådant förslag i anslutning till Berglunds egen analys av liberal och kommunitär politisk filosofi. Men först vill jag ta upp en annan fråga.

Begreppet hindu

Som nämnts ovan så är begreppet hindu dubbeltydigt: i dagligt tal refererar det oftast till människor med en viss religiös tro, men går man djupare in i texter och historia så refererar det snarare till människor som bor (eller bodde) i Syd-asien. Denna mångtydighet refereras väl i avhandlingen. ”Hinduismen måste ses som ett filosofiskt system och en kulturell tradition lika väl som en religion... (termen) ’hindu’ myntades av perser för att beteckna människor som levde öster om Indus” (s. 57). Den kände historikern Romila Thapar säger ungefär samma sak och citeras gillande (s. 58).

Men i stället för att fullfölja och utveckla denna tanke om begreppet ’hindu’ som mångtydigt så verkar det överordnade syftet och ambitionen, speciellt i slutsatskapitlet, vara att visa vilken av de två tolkningarna BJP och hindunationalismen står för. I slutsatserna (s. 175) står t ex att BJP ”argues for Hindu supremacy within India” och att partiet ”rejects the present secular model of Indian democracy and instead argues for a Hindu state”. Dessa formuleringar går naturligtvis utmärkt att förena med båda tolkningarna av hindu.³ Men när Berglund skriver att ”both the ideology and practice of Hindu nationalism show that the party has strained relations not only to minorities, but to democracy itself” (s. 175) så verkar han vilja hävda den religiösa (och inte den geografiska) tolkningen av ordet hindu. Om min läsning här är riktig så menar jag att Berglund inte har visat det på ett otvetydigt sätt.

Min poäng är inte att Savarkar eller BJP eller RSS i själva verket är politiskt harmlösa. Poängen är att de *medvetet* och politiskt mycket skickligt utnyttjar den vaghet och mångtydighet som termen ”hindu” har – den kan beteckna både en religion och en geografisk hemvist! Så när Golwalkar skriver att det tveklöst är så att ”India is a Hindu nation” och att ”Hindu culture is impossible to define” (s. 81) eller att Savarkar ”does not make any distinct difference between being an Indian, a Hindu or a follower of Hindutva” (s. 73) så är luddigheten avsiktlig.⁴ Så ska en (politisk) slipsten dras!

Min invändning mot delar av Berglunds analys är alltså att vi som statsvetare eller analytiker av det politiska språket ska visa på medveten mångtydighet och luddighet där det finns men inte sträva efter att ”nita fast” en aktör vid en viss tolkning av budskapet. Att försöka avgöra en bestämd tolkning kan vi göra ibland men många gånger är själva intentionen med ett politiskt budskap att det ska kunna tolkas olika av olika mottagare. Och då är det i blottläggandet av sådan mångtydighet som vår intellektuella energi bör användas.

Källkritik

Relationen mellan muslimer och hinduer präglas ibland av konflikter och i vissa extrema undantagsfall av våld och pogromer. Utifrån denna verklighet och avhandlingens fråga kommer författaren givetvis in på BJPs ansvar för dessa upplopp. BJPs officiella ståndpunkt är klar – de har ingenting med dessa pogromer att göra. I kapitlet om staden Varanasi skriver författaren att all inblandning av Hindu-organisationer i upploppen mot muslimer förnekades av alla BJP-medlemmar han intervjuade (s. 168). Men på några ställen i avhandlingen påstås att BJP spelat en aktiv roll i våld mot muslimer. Bl.a. refererar författaren till ”Bhagalpur Riot Inquiry Commission” som fann att upploppet i Bhagalpur, Bihar hade varit planerat och att BJP ”hade spelat en aktiv roll i pogromerna” (s. 131). ”BJP and its brother organizations were active /.../ by participating in and organizing actual violence” skriver Berglund (s. 137) med hänvisning till två forskare, Shail Mayaram (1993) och Amrita Ba-

su (1994). Eftersom det är en viktig skillnad – både juridiskt och politiskt – om ett parti har ett allmänt ansvar för att gruppställningar skärps eller om det direkt deltar i våldsutövandet så undrade jag över vad dessa påståenden byggde på. Jag har haft möjlighet att läsa vad Mayaram och Basu skriver. Men det finns faktiskt ingenting i dessa artiklar om ett aktivt deltagande från BJs sida i våldet.⁵ Att vi inte längre ser källkritik som tillräckligt för statsvetenskaplig forskning kan inte få innebära att vi inte längre skulle se det som nödvändigt.

Jag ifrågasätter inte att det *kan* ha varit så att BJP centralt låg bakom dessa pogromer. Men jag ifrågasätter att vi vet att det var så. I en analys och diskussion om politiskt våld och ansvar är det viktigt att göra vissa distinktioner. Dels att det kan finnas olika viljor eller fraktioner inom ett parti, dels att det kan finnas skillnader mellan ledningen och (vissa) medlemmar i ett parti. För det tredje kan ett parti eller en partiledning vara starkt mån om att skaffa sig *deniability*. Som en illustration till detta resonemang kanske läsaren kan erinra sig Michael Corleone inför senatsförhör i *Gudfadern II*. Senatsutskottet försöker få fast honom för ett antal mord, medarbetare vet att han beordrat mordet men ingen av de förhörda har själv *sett* honom ge ordern. Amrita Basu, som är starkt kritisk till BJP, beskriver situationen så här:

BJP leaders in New Delhi do not determine exactly when riots will occur. Rather they encourage local leaders to create an environment in which at some point a spark will lead to a forest fire. (Basu 1994:2616)

Jag tror att detta är en rimligare beskrivning av BJs inblandning i och ansvar för våld mot muslimer. Och i varje fall verkar beskrivningen stämma bättre med de data som är kända.

Kommunitärer i Indien?

Det mest intressanta och innovativa i Berglunds avhandling är att han kopplar ihop indisk empiri med s.k. modern politisk filosofi. Politisk teori skrivs ofta som om den handlar om alla samhällen och har oftast generella anspråk, men de flesta teoretiker "remain innocent about southern societies and histories" som Susanne Rudolph

(2000:1762) uttrycker det i en generös formulering. Genom att "transportera" debatten mellan liberaler och komunitärer till Indien så skaffar sig författaren "an alternative way of looking at issues like citizenship and the relation between state, nation and cultural groups" (s.54). Men jag vill hävda att han hade kunnat gå längre genom att utsätta den komunitära positionen för en hård test.

Den komunitära teorin – främst företrädd och utvecklad av Michael Sandel, Will Kymlicka, Alisdair MacIntyre och Charles Taylor – tillbakavisar det liberala argumentet att staten bör förhålla sig neutral till kulturella värden och grupper i samhället. Så här beskriver Sandel den liberala positionen:

Its core thesis is this: a just society seeks not to promote any particular ends, but enables its citizens to pursue their own ends, consistent with a similar liberty for all; it therefore must govern by principles that do not presuppose any particular conception of the good. (Sandel 1984: 82)

Den komunitära uppfattningen, å andra sidan, exemplifieras på detta sätt av kanadensaren Charles Taylor:

Ett samhälle som Québec kan inte låta bli att värna och stödja en fransk kultur och det franska språket, även om det medför en del inskränkningar i individens frihet. Ett sådant samhälle kan inte göra den kulturella och språkliga orienteringen till en betydelselös fråga. (Taylor 1995: 340)

I slutsatserna skriver Berglund att en komunitär hållning från statens sida i ett mångkulturellt samhälle kan delas in i två kategorier: en multi-komunitär och en mono-komunitär. Den multi-komunitära hållningen innebär "a solution which recognizes every community's right to its own culture, traditions and common values" (s. 177). Utifrån sina fallstudier av konflikterna runt Babri Masjid och Shah Bano drar författaren slutsatsen att BJs hållning i båda fallen var "mono-komunitär" (s. 181, 183). Men, framhåller Berglund, denna mono-komunitära inställning till relationerna mellan hinduer och muslimer är inte definitionsmässigt odemokratisk utan det beror på "how far you take the idea of cultural domination, and how the mi-

norities react (s. 182). Hur denna dominans skulle se ut och hur den muslimska minoriteten skulle reagera i *Ram Rajya*, hindunationalisternas ideala stat, är naturligtvis "difficult to say" (s. 182). Men i slutet av avhandlingen formulerar författaren problemet på detta sätt:

Inspired by the cultural nationalism of Hindutva, the party (BJP) constructs the Indian political scene on the premises that the individual is subordinated to his or her religious community. This perspective is in itself not a problem for Hindu-Muslim relations, as a multi-communitarian solution could be designed where the interests of the various communities would be guaranteed, possibly by allowing for each community to deal with their own cultural and religious affairs. But as soon as the BJP brings in the quest for a nation-state, its political theory runs the risk of clashing with minority rights. (s. 187f)

Med en tydligare teori anknytning och (därmed) mer precis frågeställning⁶ tror jag att Berglunds material och analys hade kunnat ge ännu intressantare resultat. På de återstående raderna vill jag ge ett exempel på vad det hade kunnat vara.

Jag tror att Shah Bano fallet hade kunnat användas som en *hård* test av den komunitära positionen, eller argumenteringen. Bakgrunden till konflikten runt den muslimska kvinnan Begum Shah Bano är att viss lagstiftning i Indien – bl. a om familj och äktenskap – inte är generell utan är delvis olika för olika religiösa grupper. Efter 43 års äktenskap och fem barn så skiljer sig Shah Banos make från henne 1975. Han vägrar betala något underhåll till henne och hänvisar till den muslimska lagstiftningen på området. Den tidigare hustrun överklagar till domstolen och fallet kommer ända upp till Indiens Supreme Court där det avgörs 1985. Högsta Domstolen dömde till kvinnans fördel men "smet undan" den mest principiella frågan huruvida den muslimska eller sekulära lagen skulle gälla genom att hävda att muslimsk familjerätt inte täcker en situation när den fränskilda kvinnan hotas av ekonomisk undergång. (Premiärminister Rajiv Gandhi gav senare efter för muslimska påtryckningar och en lagändring genomfördes 1985 som innebar att lagen mot "destitution" inte skulle gälla muslimska kvinnor).

Hur klarar de komunitära filosoferna av detta fall från det verkliga livet?

Här finns en mycket tydlig grupp⁷ – 120 miljoner muslimer – som (den indiska) staten har betrott att reglera en gruppangelägenhet som äktenskapslagstiftning. Men i detta fall kom den i bjärt kontrast till en individs rättighet att få ett underhåll efter ett långt äktenskap. En lösning på denna konflikt tillhandahålls naturligtvis av en lämplig definition: en grupprättighet får inte kränka en individrättighet. Men problemet med detta "Alexanderhugg" är att det endera inte säger något intressant eller att vi definierat bort alla intressanta politiska konflikter.

Det är inte bara komunitära filosofer som idag vill minska vårt beroende av staten utan att för den skull låta marknaden ta över och förslaget till lösning är då ofta "community" eller det civila samhället. Viktiga saker i samhället behöver inte regleras eller fördelas av en anonym stat eller pengar utan kan regleras av oss själva i mindre grupper. Michael Walzer (1990:10) formulerar problemet att "The liberal ideology of separatism /.../ does take away the *sense* of our personhood and bondedness, and this deprivation is then reflected in liberal politics. It explains our inability to form cohesive solidarities /.../ It also explains our radical dependence on the central state".

För att använda Walzers språkbruk: På vilka punkter vill vi ha ett "radikalt beroende av staten" och på vilka punkter vill vi att samhället och dess grupper kan och ska sköta sig själva? Jag tror att fallet med den muslimska kvinnan Shah Bano hade lämpat sig ypperligt för att skjuta fram och precisera den generella diskussionen om grupp- kontra individrättigheter. Konflikten är också intressant därför att den förorsakade vissa politiska "omgrupperingar": Konservativa muslimer hamnade i samma position som den politiska vänstern och radikala indiska kvinnor upptäckte att de tyckte ungefär som BJP. Shah Banos öde är någonting för komunitärerna att bita i!

Det ovanstående är ett försök att argumentera för och visa att Henrik Berglunds doktorsavhandling hade kunnat bli ännu bättre med en skarpare precisering av syftet och en närmare koppling till en av avhandlingens teoretiska dis-

kussioner. Men detta ska inte på något sätt förta den välskrivna och informativa undersökning om ett politiskt och teoretiskt centralt ämne i en helt annan del av världen som Berglund gjort.

Hans Blomkvist

Noter

1. "Communal politics" används pejorativt i indisk engelska och syftar på propaganda eller aktivitet som skärper konflikter mellan religiösa grupper eller kaster. Ashutosh Varshney har påpekat att Indien förmodligen är det enda land i världen där ordet 'communal' betecknar något dåligt.
2. Ett av svaren som Berglund gav vid disputationen gick ut på att nästan all denna forskning har gjorts under tiden han skrivit sin avhandling. Denna, fullständigt rimliga, replik väcker den mer principiella frågan: Om forskning ska tillföra ny kunskap, hur ska vi ställa oss till alla de avhandlingsprojekt världen runt som nu med all säkerhet igångsätts om sådana saker som Attac-rörelsen eller Galna ko-sjukans politiska följder? Bör var och en av dessa avhandlingar tillföra kunskap eller perspektiv som ingen av dem annan kommer att ha?
3. Även Berglunds text präglas (avsiktligt eller oavsiktligt) av denna vaghet i betydelsen av ordet hindu.
4. Exakt denna glidning i språkanvändningen märkte jag själv när jag intervjuade Ashok Singhal, ordf i VHP, i början av 90-talet. Det var helt omöjligt att få honom att bestämma sig för en av dessa betydelser.
5. Det närmaste man kommer är dessa påståenden av Basu och Mayaram: "there is strong circumstantial

evidence that the BJP combine was in fact responsible for circulating rumours which provoked violence" (Basu 1994:2613). "A major leader of the exclusively Hindu colony of Goverdhanpuri described how the attack on Rishi Ghalav Nagar was organised at the office of the BJPs anti-riot (sic) squad" (Mayaram 1993:2533).

6. Nu formulerar sig Berglund ganska vagt: "we use the liberal-communitarian debate as a tool to identify the theoretical issues that are opened up" (s. 52).

7. De 'communities' som t ex MacIntyre nämner enligt Berglund (s 53) är universitet, bondgårdar och sjukhus. Dessa framstår som tämligen påvra 'gemenskaper' jämfört med de som finns i många s.k. u-länder.

Referenser

- Basu, Amrita, 1994. When Local Riots Are Not Merely Local, *Economic & Political Weekly*, October 1, pp. 2605-2621.
- Froystad, Kathinka, 2000. *Beneath Hindu Nationalism: Caste, Class, and Shifting Faces of 'Hinduness' in a North Indian City*. Antropologiska institutionen, Oslo Universitet.
- Mayaram, Shail, 1993. Communal Violence in Jaipur, *Economic & Political Weekly*, November 13, pp. 2524-2541.
- Rudolph, Susanne, 2000. "Civil Society and the Realm of Freedom", *Economic & Political Weekly*, 13 May, pp. 1762-1769.
- Sandel, Michael, 1984. The Procedural Republic and the Unencumbered Self, *Political Theory*, 12:81-96.
- Taylor, Charles, 1995. *Identitet, frihet och gemenskap*. Göteborg: Daidalos.

Anne Marie Berggren är tidigare verksam vid Forskningsrådsnämnden i Stockholm.

Paula Bertsson är verksam vid Sociologiska institutionen i Göteborg.

Docent Leif Johansson är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Lund.

Professor Sverker Gustavsson är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Uppsala.

Professor Lars Carlsson är verksam vid Institutionen för industriell ekonomi och samhällsvetenskap i Uleå.

Docent Hans Blomkvist är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Uppsala.

Medarbetare i Statsvetenskaplig Tidskrift

Fil dr Ylva Stubbergaard är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Lund.

Professor Peter Esaiasson är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg.

Fil dr Mikael Sundström är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Lund.

Docent Michele Micheletti är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Stockholm.

Abstracts

Citizen participation in representative democracy: Proceedings from a seminar on the concluding report from the Democracy Commission, November 30, 2001.

In *Det dynamiska medborgarskapet* [The Dynamic Citizenship], the commission argues that democratic citizenship consists of three related qualities: participation, influence, and involvement. The willingness of a citizen to be politically active, i.e. participate in politics, is decided by the perceived probability that this activity will create political influence, and by the subjective experience of involvement in public affairs.

The notion of political participation is further elaborated by Ylva Stubbergaard in *Det politiska medborgarskapets mångfald* [The Multiplicity of Political Citizenship]. The public sector, and particularly the welfare state, creates many arenas for citizen participation outside of established formal political channels. Stubbergaard outlines a new research project on mothers' experiences in these arenas and how and to what extent the mothers become politically included.

The Democracy Commission's case for participatory democracy is criticized by Peter Esaiasson in *Den representativa demokratin som det goda styrelseskicket* [Representative Democracy as the Good Government]. Participatory democracy undermines the political equality of the citizens, and requires a prevalent interest in public affairs that does not exist today. A compulsive and professional use of opinion polls on current political issues would be a better way to strengthen public political influence between elections.

The possibility of using Internet as an arena for political deliberation is discussed by Mikael Sundström in *Demokratiska avatarer* [Democratic Avatars]. Internet allows user-anonymity, a feature that can be used and refined to force the participants in a discussion to focus on content

and ideas rather than the sender. The systematic use of democratic avatars – a user-identity that protects the physical identity of the sender but at the same time reveals all messages that the user has sent – would purify the deliberation and allow dissenting opinions to be expressed without fear, while at the same time forcing the participants to be open and consistent in their argumentation.

Consumers have the possibility of expressing political opinion by changing their consumption patterns, a phenomenon analyzed by Michele Micheletti in *Consumer Choice as Political Participation*. Political consumerism, a politically motivated consumer choice of producers and products, is an old phenomenon. Historically consumerism has mainly been a negative choice in form of boycotts, whereas positive buycotts and global concerns are becoming more dominant today. Consumerism is particularly important as channel for women's political engagement. Relevant distinctions are introduced.

ANNE MARIE BERGGREN: *Gender and Politics – Comments on an evaluation.*

Report nr 1 2001 from the Swedish Research Council is an evaluation of the state of political science in Sweden. One part of it deals with gender and political science. The evaluators do not think highly of gender research and remark ironically about the existence of patriarchy. The gist of my comment is that they who so much stress the necessity of systematic empirical work, disregard the fact that we walk knee-deep in empirical studies and statistics that together demonstrates that there exists a male hegemonial norm, a patriarchy if you wish, a hierarchy of values where that which is male coded has higher status than that which is female coded. Constantly refusing to accept the existence of a male hegemonial norm is a way to keep gender

research back in the infant stage the evaluators think should be over.

PAULA BERNTESSON: *Den kvinnliga reservarbetskraften - förlegad retorik eller aktuell politik? Exemplet den offentliga barnomsorgen.* (WOMEN – A LABOUR FORCE RESERVE? PUBLIC CHILDCARE AS EXAMPLE).

During the 1960's and 1970's when women were needed to a great extent in the labour market critics argued that women were employed as a labour force reserve. Since women have composed a substantial part of the Swedish labour force during the last decades the thesis of women as a labour force reserve has been contested. In this article I argue that women are to some extent used as a buffer labour force. Taking public childcare as example I exemplify how political decisions have resulted in situations where family day carers and nursery nurses are treated as a labour force reserve, not in relations to male

workers but in relation to preschool teachers, that is, another female dominated occupational group. I also argue that some political decisions about publicly childcare imply a paradox concerning the Swedish policy for sexual equality in the labour market.

LEIF JOHANSSON: *Om medarbetarna i Statsvetenskaplig Tidskrift 1978-1997.* (ABOUT THE CONTRIBUTORS IN STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT 1978-1997).

During the years 1978-1997 465 writers contributed with 979 articles in *Statsvetenskaplig Tidskrift*; 14 per cent of the writers were women, 26 per cent were writers from outside Sweden. The five per cent most frequent co-workers published one fourth of the content in the journal. Table 1 shows the 20 writers that most frequently appeared with contributions.